

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

А Присвячується розкриттю змісту та структури фахових компетентностей майбутніх лікарів. У роботі поданий опис структури фахових компетентностей майбутніх лікарів і характеристику їхніх компонентів і складників, які при створенні відповідних умов забезпечать особистісне становлення майбутнього лікаря.

Ключові слова: фахова компетентність, система, структура, компоненти, майбутні лікарі.

Постановка проблеми. Найважливішим напрямком модернізації системи вищої медичної освіти є необхідність підвищення якості підготовки медичних кадрів, розвитку їхньої фахової компетентності в умовах вищого медичного навчального закладу відповідно до вимог, цілей і завдань національної освіти як складової європейського освітнього простору. Професія лікаря – унікальна, вона містить комплекс таких характеристик як постійний потяг до самовдосконалення, величезний практичний досвід, знання специфіки даної діяльності, здібності до лікарської праці, знання перспектив розвитку медичної галузі. Сучасний лікар повинен мати високопрофесійну теоретичну і практичну підготовку; володіти методами наукового дослідження, різноманітними технологіями, засобами і методиками професійно-творчого розвитку і саморозвитку; володіти методиками профілактики, ранньої діагностики і високотехнологічної терапії захворювань із метою збереження і відновлення здоров'я населення шляхом надання гарантованого рівня медичної допомоги.

Удосконалення процесу підготовки майбутніх лікарів є неможливим без визначення факторів професійного становлення, особливостей їхньої діяльності та вивчення структури фахової компетентності.

Аналіз актуальних досліджень. Розгляду змісту, структури, а також формування компетентності майбутніх фахівців присвячені праці І. Драч [2], Г. Єльнікової [3], І. Зимньої [4], В. Маслова [3; 10], О. Овчарук [9], А. Хуторського [12] та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що переважна більшість науковців у своїх дослідженнях оперують поняттям «професійна компетентність», а термін «фахова компетентність» є дискусійним мало дослідженим. Питанням фахової компетентності приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Воевода [1], О. Зайченко [10], Л. Кідіна [5], Д. Костюк [6], Е. Луговська [7], М. Михаськова [8], О. Овчарук [9], Б. Шевель [13], В. Ягупов [14] та ін.

Аналіз наукових досліджень щодо вивчення компонентів фахової компетентності свідчить про недостатнє їхнє вивчення, особливо це стосується компонентів фахової компетентності майбутніх лікарів взагалі та її структури зокрема.

Мета статті – розкрити зміст та описати структуру системи фахових компетентностей майбутніх лікарів.

Виклад основного матеріалу. Визначення структури компетентності передбачає виділення її компонентів. Як показало теоретичне дослідження їхній склад науковці представляють на власний розсуд. Крім того, в науково-педагогічній літературі структура фахової компетентності фахівців суттєво відрізняється в за-

лежності від виду фахової діяльності. Так, наприклад, у роботі Л. Усеїнової виокремлено діяльнісний, когнітивний та особистісно-мотиваційний компоненти компетентності [11].

Сучасні науковці стверджують, що зміст фахової компетентності включає такі компоненти: фахові знання; фахові вміння та навички; досвід творчої діяльності за фахом (А. Воевода [1, с. 40]); мотиваційний; планувальний; організаційний; контрольний; рефлексивний (Г. Єльнікова [3]); мотиваційний; особистісно-професійний; професійно-діяльнісний (Л. Кідіна [5]); ціннісно-мотиваційний; когнітивний; операційно-діяльнісний; професійно важливі якості; суб'єктний чи інтегральний (Д. Костюк [6]); когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, рефлексивний (Е. Луговська [7]); ціннісно-орієнтаційний; когнітивний; практично-творчий (М. Михаськова [8]); мотиваційний; когнітивний; операційно-практичний (Б. Шевель [13]); ціннісно-мотиваційний; когнітивний; праксеологічний; професійно важливі якості; суб'єктний (В. Ягупов [14]).

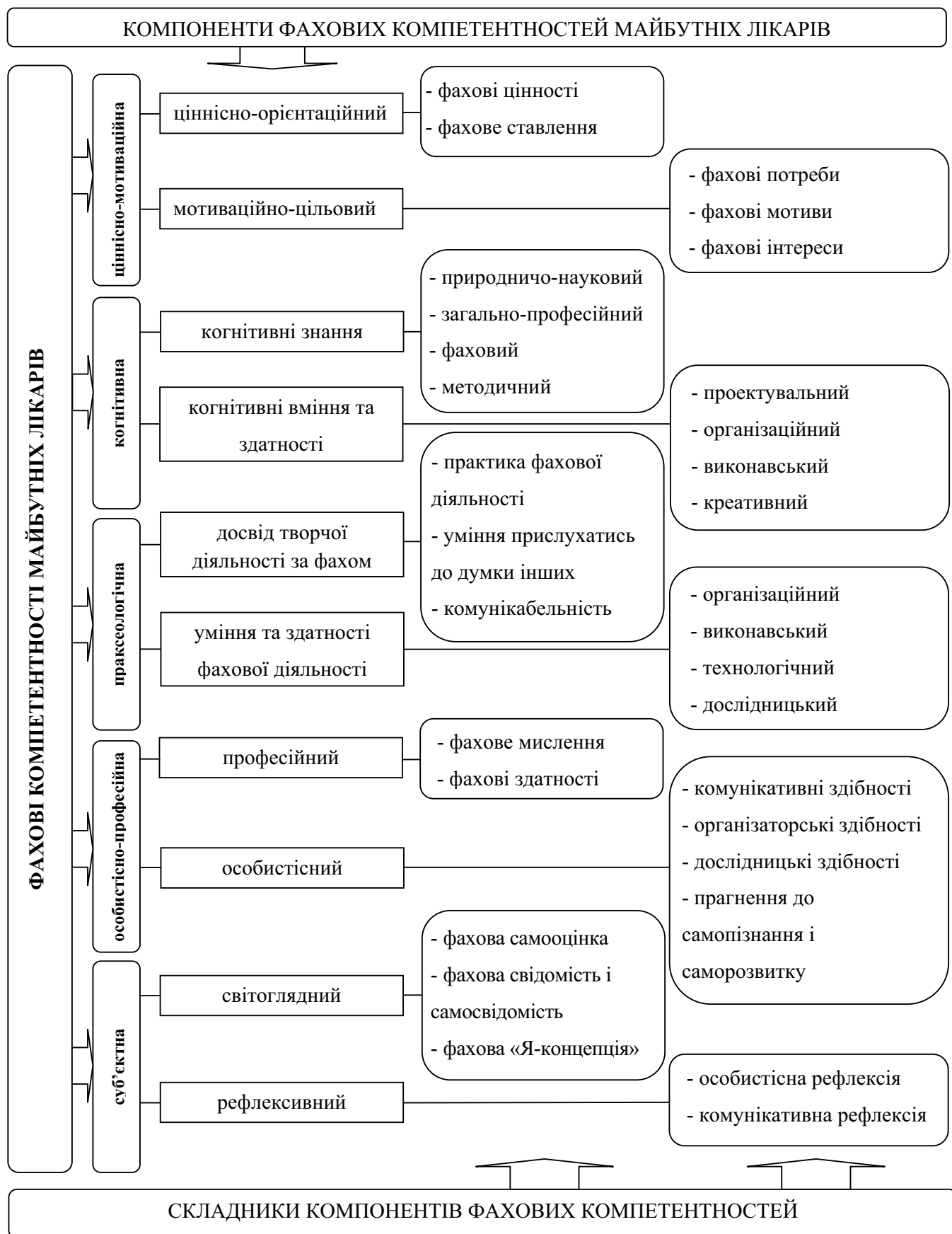
Таким чином, більшість учених найважливішими компонентами фахової компетентності спеціалістів різних галузей професійної діяльності вважають ціннісно-мотиваційний, когнітивний, праксеологічний (операційно-діяльнісний); професійно важливі якості та суб'єктний.

Запропонована нами структура фахової компетентності майбутніх лікарів представлена на рис. 1. Вона включає ціннісно-мотиваційну, когнітивну, праксеологічну, особистісно-професійну та суб'єктну компетентності.

На нашу думку, найважливішою для майбутнього лікаря в плані опанування фахом та професійної самоактуалізації як суб'єкта фахової діяльності, є *ціннісно-мотиваційна компетентність*. Вона відображає його прагнення до набуття фахової компетентності, основні потреби, мотиви, цінності та мотивацію майбутньої фахової діяльності. Ми виділяємо два її компоненти: ціннісно-орієнтаційний і мотиваційно-цільовий.

Ціннісно-орієнтаційний компонент містить два складники: *фахові цінності* (бажання майбутнього лікаря реалізуватися у фаховій діяльності, а також професійні та особистісні настанови та цінності); *фахове ставлення* (позитивне ставлення до обраного фаху лікаря та позитивне ставлення до об'єкта майбутньої праці на рівні стійких інтересів і нахи

Мотиваційно-цільовий компонент включає три складники: *фахові потреби* (потреба отримання роботи за фахом та бажання працювати лікарем; потреба в професійному зростанні як суб'єкта фахової діяльності); *фахові мотиви* (прагнення до отримання знань,

➤ Рис. 1. Структура фахової компетентності майбутніх лікарів

саморозвитку, високого професійного зростання; бажання стати досвідченим лікарем; мотивація досягнення успіху в лікарській діяльності); *фахові інтереси* (зацікавленість фахом лікаря, медичною технікою, технологіями та засобами фахової діяльності; інтерес до професійно діяльності; прагнення до успіху).

Когнітивна компетентність майбутнього лікаря, з нашої точки зору, відображає його обізнаність й пізнання дійсності стосовно фаху, володіння певною сукупністю теоретичних і практичних знань, на яких ґрунтуються праксеологічні основи фахової діяльності й практичне мислення фахівця, та способи оволодіння знаннями. У своєму дослідженні виокремлюємо два її компоненти: *когнітивні знання* і *когнітивні вміння та здатності*.

Перший компонент включає чотири складники: *природничо-науковий* (знання загальних законів, закономірностей і тенденцій розвитку природи; знання про людину, її органи та системи; володіння базовими поняттями структури і функцій організму, здоров'я і хвороби, фазовості перебігу патологічного процесу; розуміння впливу на людину зовнішніх природних факторів); *загальнопрофесійний* (знання положень, інструкцій та інші керівних документів з оформлення клінічної документації; знання передового вітчизняного і світового досвіду у галузі охорони здоров'я; знання перспектив розвитку медичної галузі); *фаховий* (високий рівень володіння системою фахових знань; знання сучасного змісту фаху і сучасних засобів вирішення фахових завдань); *методичний* (знання технології навчальної та фахової діяльності; володіння методикою самостійної та дослідницької діяльності; знання стандартних методик і методик вирішення проблем із використанням міждисциплінарного підходу).

Другий компонент включає також чотири складники: *проектувальний* (здатність кваліфіковано формулювати та вирішувати фахові завдання з проектування; вміння здійснювати структурований підхід до вирішення медичних проблем); *організаційний* (вміння формувати сприятливе виробниче середовище; вміння здійснювати первинну профілактику захворювань і травм; вміння проводити пропаганду здорового способу життя); *виконавський* (вміння збирати інформацію про пацієнта, шляхом огляду, обстеження та оцінки стану; вміння визначати тактику надання екстреної медичної допомоги; вміння визначати негативні фактори навколишнього середовища тощо); *креативний* (здатність до креативних рішень; здатність до здійснення творчого підходу в фаховій діяльності; здатність постійно розвивати творчий фаховий досвід, компетентність; здатність успішно вирішувати нетипові фахові проблемні ситуації та завдання).

Праксеологічна компетентність відображає операційно-діяльнісний компонент фахової, тобто навички, вміння, досвід діяльності лікарів, здатність до реалізації знань на практиці через сформовану систему, навичок і вмінь, фундаментально-прикладних дій та операцій. Вона представлена системою вмінь і здатностей відповідно до функцій і типових завдань фахової діяльності майбутніх лікарів і досвідом творчої діяльності за фахом.

До *досвіду творчої діяльності за фахом*, на нашу думку відносяться такі складники: *практика фахової діяльності* (вміння робити правильний вибір у тому числі і в екстремальних ситуаціях; здатність знаходити та

впроваджувати нове в практику; прагнення до набуття вмінь щодо узагальнення; готовність до застосування у клінічній практиці особистого досвіду та перспективного досвіду інших лікарів, інноваційних технологій тощо); *вміння прислухатись до думки інших* (вміння застосувати індивідуальний підхід до співробітників; прагнення до набуття вмінь узагальнення і використання передового досвіду); *комунікабельність* (здатність до спілкування з пацієнтами, колегами; вміння брати участь у спільному ухваленні рішень; здатність і готовність відповідально співпрацювати з колегами; здатність до праці в команді).

Уміння та здатності фахової діяльності містять наступні складники: *організаційний* (вміння організувати особисту та колективну діяльність; уміти планувати заходи з метою запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань; уміти виявляти і здійснювати їх ранню діагностику); *виконавський* (вміння ведення медичної документації; навички медичних маніпуляцій); *технологічний* (здатність використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології з метою діагностики і лікування хворих; вміння працювати із сучасними комп'ютерними засобами; вміння використати глобальні інформаційні ресурси і сучасні засоби телекомунікації); *дослідницький* (здатність до творчого пошуку; здатність до планування та проведення науково-теоретичних і практичних досліджень за фахом; здатність до спостереження, структурування, систематизації, класифікації, встановлення аналогій, зіставлення й протиставлення фактів і явищ).

Особистісно-професійна компетентність майбутнього лікаря у нашому дослідженні – це інтеграція системи особистісно важливих якостей і професійно важливих властивостей у професійну діяльність лікаря. Вона містить професійний і особистісний компоненти.

Професійний компонент включає: фахове мислення (клінічне мислення) (вміння поставити правильний діагноз; вміння розумного вибору необхідного лікування; вміння здійснювати діагностичний процес (синдромна та диференційна діагностика) шляхом використання прийомів мислення (індукції, дедукції, абстрагування, конкретизації, аналізу, синтезу тощо); вміння використовувати аналітичні операції (аналогія, порівняння, класифікація, прогнозування, систематизація тощо) у процесі фахової діяльності); *фахові здатності* (здатність успішно вирішувати типові та нетипові фахові проблемні ситуації та завдання, що виникають у процесі фахової діяльності; здатність приймати адекватні терапевтичні рішення; здатність розпізнавати екстрені стани і надавати невідкладну медичну допомогу; здатність проводити диференційну діагностику найпоширеніших захворювань).

Особистісний компонент містить наступні складники: *комунікативні здібності* (вміння тактовно спілкуватися з колегами, пацієнтами та їх рідними; вміння приймати вчасно альтернативні рішення; вміння вести первинну документацію; володіння сучасними засобами зв'язку та основами комп'ютерної грамотності); *організаторські здібності* (вміння керувати людьми в екстремальних ситуаціях; вміння оптимізувати власну діяльність (планування, прогнозування, контроль, раціональне використання часу тощо); організувати колективну діяльність); *дослідницькі здібності* (вміння працювати з науковою літературою і створювати осо-

бисту науково-практичну інформаційну базу даних; уміння здійснювати пошук необхідної інформації; здатність аналізувати стан хворого на консилиумах, конференціях); прагнення до самопізнання і саморозвитку (здатність до самопізнання, саморегуляції, самовдосконалення; здатність розвивати навички, мотивацію і відносини; здатність розвивати свої здібності і вміння вчитися; усвідомлення майбутніми лікарями необхідності продовження навчання протягом усього їхнього життя; прагнення до професійного зростання).

Суб'єктну компетентність розуміємо як здатність майбутнього лікаря діяти з чітким усвідомленням своїх дій, особистісних і професійно важливих якостей, рівня психічного розвитку та самовизначення. Тобто можливість усвідомлення себе суб'єктом фахової діяльності і суб'єктного ставлення до себе як до фахівця – майбутнього лікаря. Суб'єктна компетентність, з нашої точки зору, містить світоглядний і рефлексивний компоненти.

Світоглядний компонент включає такі складники: **фахову самооцінку** (здатність майбутнього лікаря до об'єктивної самооцінки, а також вибору оптимальної стратегії поведінки та діяльності в складних ситуаціях); **фахову свідомість і самосвідомість** (оцінка фахівцем свого професійного світогляду, цілей, інтересів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе; здатність мислити як лікар та об'єктивно сприймати самого себе як суб'єкта фахової діяльності); **фахову «Я-концепцію»** (позитивне ставлення до фаху лікаря; цілісний образ власного фахового «Я», який є установкою лікаря щодо себе як до фахівця; забезпечує внутрішню комфортність, цілісність та інтегративність особистості як суб'єкта фахової діяльності).

Так, як рефлексія будь-якої професійної діяльності пов'язується зі змістом діяльності, власним досвідом і спрямовується на свою діяльність і діяльність колег, то **рефлексивний компонент** суб'єктної компетентності майбутнього лікаря будемо розглядати у двох аспектах: **особистісна рефлексія** (здатність до самоаналізу, узагальнення, осмислення досвіду власної роботи, вміння оцінювати й аналізувати власну діяльність (самодіагностика) та виробляти критеріїв її успішності (самовдосконалення), здатність визначення рівня власної фахової компетентності тощо); **комунікативна рефлексія** (вміння налагоджувати адекватний зворотній зв'язок у системі «лікар-пацієнт» (розуміння, оцінювання, інтерпретація пацієнта); здатність оцінити успішне завершення лікувального процесу; вміння навчитися методам рефлексії).

Макаренко В. И. Структура системы профессиональных компетентностей будущих врачей.

А Посвящается раскрытию содержания и структуры профессиональных компетентностей будущих врачей. В работе дано описание структуры профессиональных компетентностей будущих врачей и характеристику их компонентов и составляющих, которые при создании соответствующих условий обеспечат личностное становление будущего врача.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, система, структура, компоненты, будущие врачи.

Makarenko V. I. The structure of the system of future doctors' professional competence.

В This article is dedicated to the content and structure of future doctors' professional competence. The article contains a description of future doctors' professional competence and characterization of components and ingredients will provide future doctor personal formation after the creating of right conditions.

Key words: professional competence, system, structure, components, future doctors.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, на основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури, ми уточнили сутність поняття «фахова компетентність майбутніх лікарів», і визначили її компоненти (ціннісно-мотиваційну, когнітивну, праксеологічну, особистісно-професійну та суб'єктну компетентності). У змісті цих компонентів виражений, в основному, зміст фахової компетентності фахівців зі спеціальності «Лікувальна справа» освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст». Нами розроблено й описано структуру даних компетентностей, яка включає компоненти і складники, які при створенні відповідних умов, забезпечать особистісне становлення майбутнього лікаря.

Розглянута проблема не вичерпується даним дослідженням. Є потреба глибшого вивчення компонентів і складників фахової компетентності майбутніх лікарів та умов їхнього формування в освітньому середовищі вищих медичних навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Воевода, А. Л. Формування фахової компетентності майбутніх учителів математики засобами розвитку пізнавальної активності : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Аліна Леонідівна Воевода. – Вінниця, 2009. – 241 с.
2. Драч, І. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. Проблеми освіти : наук. зб. / кол. авт. – Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – 2008. – Вип. 57. – С. 44–48.
3. Ельникова, Г. В. Моделирование управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Г. В. Ельникова, В. І. Маслов // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 4. – С. 3–8.
4. Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 38 с.
5. Кідна, Л. М. Формування фахових компетенцій майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу / Л. М. Кідна // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2010. – № 1. – С. 69–75.
6. Костюк, Д. А. Структура фахової компетентності майбутніх інженерів-енергетиків сільськогосподарського виробництва / Д. А. Костюк // Нові технології навчання. – 2011. – Вип. 67, Ч. 1. – С. 170–175.
7. Луговська, Е. М. Критерії оцінювання фахової компетентності техніків-механіків агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / Е. М. Луговська. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13lemtav.pdf>.
8. Михаськова, М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Марина Анатолівна Михаськова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 398 с.
9. Овчарук, О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [Бібліотека з освітньої політики] / під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – 112 с.
10. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти [Текст] : монографія / [Ельникова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. та ін.]; за ред. Г. В. Ельникової. – Київ – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – 460 с.
11. Усеїнова, Л. Ю. Формування професійно-практичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів в умовах виробничої практики : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Ю. Усеїнова; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2010. – 20 с.
12. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.
13. Шевель, Б. О. Формування фахових компетенцій майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Борис Олександрович Шевель; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2011. – 20 с.
14. Ягупов, В. В. Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання : зб. наук. пр. – Київ : ІПТО НАПН України, 2012. – Вип. 2. – С. 45–59.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу : 03.09.2016